

آنچه در این ستون می‌خوانید، دیدگاه‌های رسانه‌های خارجی است که صرفاً جهت اطلاع‌رسانی منتشر می‌شود و این دیدگاه‌ها موضع روزنامه «هم‌میهن» نیست.

Al Majalla
المجلة

اهمیت روابط ریاض و واشنگتن

برایان کاتولیس: وقتی محمد بن‌سلمان، ولیعهد عربستان سعودی، در کاخ سفید با دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا دیدار کرد، هیچ کمیودی در مورد مباحث مورد نظر دو طرف برای گفت‌وگو وجود نداشت. استمرار مذاکرات در خصوص همکاری‌های باثبات دو کشور در حوزه اقتصاد و فناوری، از جمله هوش مصنوعی که در سفر ماه مه ترامپ به عربستان هم مورد بحث قرار گرفت، قطعاً در دستور کار قرار داشت. علاوه بر این مجموعه‌ای از مسائل امنیتی حل‌نشده در منطقه از جمله ایران، اسرائیل-فلسطین و تهدید ادامه‌دار حوثی‌ها در یمن در دستور کار گفت‌وگوها بود. اولویت اصلی عربستان سعودی نوعی تضمین امنیتی یا پیمان دفاعی با ایالات متحده است. ریاض مدت‌هاست که در پی چنین توافقی است. ماه مارس ۲۰۲۳ بلافاصله پس از آنکه روابط ایران و عربستان بر اساس توافقی در چین عادی‌سازی شد، مقام‌های سعودی تلاش‌های خود را برای پیمان دفاعی با دولت بایدن تشدید کردند. این مسئله نشان می‌داد که سعودی‌ها تا چه اندازه نسبت به نیت‌های ایران بدبین هستند، به‌خصوص با توجه به تهدیدهایی که از سوی شبکه متحدان ایران مانند حوثی‌ها، حزب الله و گروه‌های شبه‌نظامی در سوریه و عراق متوجه این کشور است. اما این مسئله مربوط به همان زمان بود، اما حالا وضع فرق کرده است. وضعیت منطقه به شکل اساسی تغییر کرده است. توانمندی‌های نظامی و برنامه هسته‌ای ایران در جنگ دوازده‌روزه اسرائیل با کمک آمریکا ماه ژوئن آسیب‌های شدیدی دید. در طول سال ۲۰۲۴ ایران نظاره‌گر از بین رفتن دهه‌ها سرمایه‌گذاری‌اش در حزب الله لبنان و رژیم اسد در سوریه بود. این رخدادها باعث شد استراتژی منطقه‌ای ایران تحت تأثیر قرار بگیرد و تهران در ضعیف‌ترین و آسیب‌پذیرترین وضعیت خود در طول دهه‌های گذشته قرار گیرد. اما هر چند ممکن است که ایران زمین خورده باشد، اما قطعاً از بین نرفته است. ایران همچنان قدرت قابل توجهی در حملات منطقه‌ای چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم از طریق متحدانش در سراسر منطقه دارد و به همین دلیل است که عربستان سعودی همچنان به دنبال پیمان امنیتی با آمریکا است. عامل دیگر البته حمله اسرائیل برای هدف قرار دادن رهبران حماس در دوحه در ۹ سپتامبر است. این حمله امواج بهت را در سراسر منطقه و به‌ویژه در میان متحدان آمریکا در خلیج فارس پخش کرد. اینکه دولت ترامپ ناتوان یا بی‌میل از جلوگیری از حمله اسرائیل بود باعث شد که بی‌اعتمادی به چتر امنیتی آمریکا برای شرکای امنیتی تقویت شود.

بهرغم نگرانی‌های فرایند در مورد قابلیت اتکا و ثبات آمریکا در سال‌های اخیر، ایالات متحده همچنان شریک استراتژیک ترجیحی عربستان سعودی باقی مانده است. این کشور قوی‌ترین و توانمندترین نیروی نظامی جهان و شبکه‌ای بی‌رقیب از شرکای امنیتی در خاورمیانه دارد که می‌تواند به عنوان یک عامل تقویت‌کننده قدرت در دفاع از عربستان سعودی عمل کند، همانطور که در سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۱، زمانی که عراق تحت حکومت صدام حسین به کویت حمله کرد، این نقش را ایفا کرد. دیگر رقبای جهانی، مانند چین یا روسیه، به هیچ وجه به تعهداتی که آمریکا داده و توانمندی‌هایی که برای تقویت امنیت به منطقه آورده و همچنان می‌آورد، نزدیک نیستند؛ به‌رغم تردید و شک و شبهات اخیر. نه ماه اول دولت دوم ترامپ با عدم قطعیت و غیرقابل پیش‌بینی بودن قابل توجهی از سوی ایالات متحده در بسیاری از جبهه‌ها، به‌ویژه در مسائل سیاست داخلی، مشخص شده است. اما یکی از مناطق جهان که رئیس‌جمهور ترامپ هم در گفتار و هم در عمل به آن اولویت داده است، خاورمیانه است؛ جایی که بسیاری از پرسش‌های بزرگ سیاست‌گذاری مانند ایران و اسرائیل-فلسطین همچنان حل‌نشده باقی مانده‌اند. روابط دوجانبه آمریکا و عربستان سعودی به سنگ‌بنای سیاست کلی ترامپ در خاورمیانه تبدیل شده است، به همین دلیل می‌توان انتظار برداشتن گام‌های مستمر برای تعمیق این روابط را داشت.

دیپلماسی
DIPLOMACY

چرخه تک‌سراری

پرونده هسته‌ای ایران بار دیگر در مسیر شورای امنیت قرار گرفت آیا کاهش همکاری با آژانس مشکل تهران را حل می‌کند؟

شهاب شهسواری

خبرنگار گروه دیپلماسی

موعد نشست فصلی شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی فرا رسید و پرونده هسته‌ای ایران پس از ۲۲ سال همچنان اصلی‌ترین پرونده مطرح در این نشست است. این نشست از امروز چهارشنبه تا پس‌فردا جمعه برگزار خواهد شد و یکی از دستورکارهای آن بررسی پیش‌نویس قطعنامه پیشنهادی آلمان، انگلیس و فرانسه علیه ایران است. اگر این قطعنامه به تصویب شورای حکام برسد، سومین قطعنامه‌ای خواهد بود که از خردادماه سال گذشته تاکنون در این نهاد علیه ایران صادر می‌شود اما شرایط فعلی با دورانی که دو قطعنامه پیشین در خرداد ۱۴۰۳ و خرداد ۱۴۰۴ تصویب شد کاملاً متفاوت است. پرونده هسته‌ای ایران در شورای حکام که در طول یک دهه گذشته به صورت فصلی در چارچوب تعهدات برجام و در فرآیند گزارش‌دهی ویژه مدیرکل آژانس بر اساس برجام بررسی می‌شد، عملاً با انقضای برجام از دستور کار شورای حکام خارج شده است و پرونده ایران صرفاً در چارچوب تعهدات پادمانی بررسی می‌شود اما سه کشور اروپایی با ارائه پیش‌نویس قطعنامه‌ای به شورای حکام (که به احتمال زیاد در جلسه هفته جاری تصویب خواهد شد) تلاش می‌کنند تا وضعیت ویژه پرونده هسته‌ای ایران را در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی مجدداً برقرار کنند تا مدیرکل آژانس به صورت دوره‌ای در خصوص اجرای الزامات ایران بر اساس قطعنامه‌های شورای امنیت، از جمله توقف تمامی فعالیت‌های غنی‌سازی و بازفرآوری، اجرای پروتکل‌های الحاقی و کد ۲۰۱ الحاقی و رعایت توافقنامه پادمان، به شورای حکام و شورای امنیت گزارش دهد.

به نظر می‌رسد ایران در مقابل این اقدام کشورهای غربی اهرم‌های اعمال فشار چندانی در اختیار نداشته باشد. هر چند تهران تهدید کرده است که در صورت تصویب قطعنامه در شورای حکام تجدیدنظر اساسی در سیاست خارجی خود انجام می‌دهد، اما به نظر می‌رسد که در شرایط فعلی اهرم‌های چندانی برای ایران باقی نمانده است. به گفته مقام‌های ارشد کشورمان از جمله وزیر امور خارجه، ایران در شرایط فعلی هیچ فعالیت غنی‌سازی اورانیوم انجام نمی‌دهد و تاسیسات غنی‌سازی ایران بعد از حمله آمریکا کاملاً از کار افتاده است. در نتیجه ایران نمی‌تواند با افزایش شتاب غنی‌سازی یا افزایش سطح غنی‌سازی اورانیوم پاسخی به این اقدام اروپا بدهد. در عین حال همکاری‌های ایران و آژانس هم در کمترین سطح خود در دو دهه گذشته قرار دارند و بعید است ایران بتواند بیش از این از سطح همکاری‌ها و بازرسی‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بکاهد. از سوی دیگر تمامی مذاکرات ایران با سه کشور اروپایی و آمریکا هم متوقف شده است و در نتیجه میز مذاکره‌ای برای معامله و اعمال فشار به طرف‌های غربی اساساً وجود ندارد.

▼ بازگشت به گذشته

در صورت تصویب قطعنامه پیشنهادی سه کشور اروپایی در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، سازوکار نظارت بر برنامه هسته‌ای ایران و مسیر حقوقی همکاری‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی با ایران به پیش از سال ۱۳۹۴ و قبل از برجام بازمی‌گردد. در شرایطی که مطابق برجام و قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد، حق ایران برای غنی‌سازی اورانیوم در سطح مشخص به شکل الزام‌آور و بین‌المللی به رسمیت شناخته شده بود، با ادعای کشورهای اروپایی و در صورت تصویب پیش‌نویس قطعنامه، وضعیت پرونده هسته‌ای ایران به پیش از برجام بازمی‌گردد. در این شرایط مدیرکل آژانس موظف می‌شود که در مورد پرونده هسته‌ای ایران بر اساس قطعنامه‌های شش‌گانه شورای امنیت گزارش‌دهی کند که در این قطعنامه‌ها ایران از غنی‌سازی اورانیوم کاملاً منع

شده است. هر چند میان ایران و دولت‌های غربی در خصوص وضعیت حقوقی قطعنامه‌های شش‌گانه اختلاف نظر وجود دارد و روسیه و چین هم از موضع ایران حمایت می‌کنند، اما واقعیت این است که شورای حکام آژانس به عنوان یک نهاد تصمیم‌گیر در مورد وظایف مدیرکل در صورت تصویب این قطعنامه، حتی با رای منفی روسیه و چین، می‌تواند اعمال این قطعنامه‌های شورای امنیت را برای ایران الزام‌آور کند. تصویب چنین قطعنامه‌ای در شورای حکام یک دستاورد حقوقی برای کشورهای غربی محسوب خواهد شد که باعث می‌شود اجرای مطالبات مطرح‌شده در این قطعنامه‌ها دست کم در یک نهاد بین‌المللی برای ایران الزام‌آور شود.

در مقابل این رویکرد سه کشور اروپایی و آمریکا، ایران به تاکتیک‌های همیشگی برای مقابله با زیاده‌خواهی‌های غرب در مقابل برنامه هسته‌ای روی آورده است. در حالی که تردیدهای زیادی در مورد دستاوردهای احتمالی کاهش همکاری با آژانس در راستای امتیازگیری از غرب وجود دارد، با این حال سخنان معاون حقوقی و بین‌المللی وزارت امور خارجه نشان می‌دهد که ایران در مقابل تصویب این قطعنامه در شورای حکام قصد دارد بیش از پیش سطح همکاری‌های خود را با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی کاهش دهد. ایران به صورت سنتی اجرای پروتکل‌های الحاقی و کد اصلاحی ۱/۳ را به لغو تمامی تحریم‌های هسته‌ای منوط کرده است. بر اساس برجام قرار بود که در سال هشتم اجرای این توافق همزمان با خارج شدن بررسی ویژه پرونده هسته‌ای ایران از دستورکار شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی یا به اصطلاح سفید شدن وضعیت پرونده هسته‌ای ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ایران نیز امضای پروتکل‌های الحاقی را در مجلس به تصویب برساند و تعهد خود را به این اسناد رسمی کند اما با خروج آمریکا از برجام در سال ۱۳۹۷ و از سرگیری تحریم‌های هسته‌ای علیه ایران، عملاً ایران نیز تعهدات خود را در برجام متوقف کرد و امکان سفید شدن وضعیت پرونده هسته‌ای ایران در شورای حکام آژانس ایجاد نشد.

گره خوردن اجرای پروتکل‌های الحاقی و کد اصلاحی ۱/۳ به رفع تحریم‌ها در ایران باعث شده است تا احتمال کوتاه آمدن ایران در خصوص درخواست اروپایی‌ها در قطعنامه پیشنهادی برای اجرای این اسناد، بسیار پایین باشد. تهران پس از خروج آمریکا از برجام و بازگشت تحریم‌ها نخستین تعهداتی را که در برجام کنار گذاشت، اجرای داوطلبانه پروتکل‌های الحاقی و کد اصلاحی ۱/۳ بود. از جمله

ویژگی‌های اصلی نظارت هسته‌ای در چارچوب پروتکل‌های الحاقی این است که تصویب رسمی امضای این اسناد، حق جمهوری اسلامی ایران برای خروج یکجانبه از پیمان عدم اشاعه هسته‌ای (NPT) را از بین می‌برد و در عین حال اجازه بازرسی‌های سرزده و بدون اعلام قبلی به بازرسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی می‌دهد. کد ۱/۳ اصلاحی در توافقنامه جامع پادمان هم از دهه ۱۹۹۰ جایگزین کد اصلی ۱/۳ شد که در آن کشورهای دارای توافق پادمان موظف بودند ۱۸۰ روز قبل از تزریق گاز و معرفی مواد شکاف‌پذیر به تاسیسات هسته‌ای، محل و طراحی تاسیسات را به آژانس اطلاع دهند. در کد اصلاح‌شده، کشورهای دارای توافق پادمان موظف می‌شوند که از زمان تصمیم‌گیری برای ساخت تاسیسات جدید هسته‌ای، محل و طراحی آن را به اطلاع آژانس بین‌المللی انرژی اتمی برسانند. ایران همواره اجرای این اسناد را منوط به توقف تحریم‌های بین‌المللی کرده است. در دوران اجرای برجام به دلیل توافق در مورد حق غنی‌سازی ایران و رفع تحریم‌ها، تا مدتی ایران به صورت داوطلبانه این اسناد را اجرای می‌کرد و قرار بود که همزمان با عادی شدن وضعیت پرونده ایران، این تعهدات را دائمی و رسمی کند.

▼ شرایط متفاوت نسبت به گذشته

واپسین قطعنامه شورای حکام علیه ایران درست ساعاتی پیش از آغاز تجاوز نظامی اسرائیل به ایران تصویب شده بود. در آن دوران تهران با حداکثر توان در حال تولید اورانیوم غنی شده سطح بالا بود و بر اساس گزارش مدیرکل آژانس میزان ذخایر اورانیوم غنی شده ۶۰ درصدی ایران به ۴۰۸ کیلوگرم تا زمان تنظیم گزارش رسیده بود. در عین حال در روزهای پایانی بهار امسال همچنان توافق برجام و قطعنامه ۲۲۳۱ اعتبار داشت و سازوکار حقوقی حاکم بر پرونده هسته‌ای ایران در چارچوب این دو سند بود اما امروز شرایط کاملاً تغییر کرده است، پس از جنگ تحمیلی اسرائیل و آمریکا به ایران فرایند غنی‌سازی اورانیوم در ایران کاملاً متوقف شده است و با فعال‌سازی فرآیند اسنپ‌پک توسط سه قدرت اروپایی قطعنامه‌های پیشین شورای امنیت علیه ایران مجدداً اعمال شده است و برجام و قطعنامه ۲۲۳۱ عملاً از دستور کار خارج شده‌اند.

قطعنامه پیشنهادی سه کشور اروپایی با هدف پس‌گشت وضعیت پرونده هسته‌ای ایران به پیش از برجام ارائه شده است. از نظر قدرت‌های غربی و متحدان‌شان با اجرایی شدن مکانیسم اسنپ‌پک (پس‌گشت) در شورای امنیت سازمان ملل متحد وضعیت پرونده هسته‌ای ایران به پیش از توافق برجام بازگشته است و به لحاظ حقوقی تحت حاکمیت قطعنامه‌های شش‌گانه ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ شورای امنیت قرار می‌گیرد. این قطعنامه‌ها ضمن وضع تحریم‌های شدید بین‌المللی علیه ایران از ایران می‌خواهند که کلیه فعالیت‌های غنی‌سازی اورانیوم را متوقف کند، پروتکل‌های الحاقی پیمان عدم اشاعه هسته‌ای را بپذیرد و همکاری خود را با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تقویت کند.

ایران تهدید کرده است که در صورت تصویب قطعنامه جدید پیشنهادی سه کشور اروپایی در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تصویب شود «بازنگری اساسی» در رویکرد سیاست خارجی خود انجام می‌دهد و «در شرایطی که تعامل با آژانس و مسائل مرتبط با معاهده عدم اشاعه» تجدیدنظر خواهد کرد.

کاظم غریب‌آبادی، معاون حقوقی و بین‌الملل وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، که این اظهارات را بیان کرده است جزئیات تحول احتمالی در سیاست خارجی ایران و تجدیدنظر در همکاری‌ها با آژانس را توضیح نداده است. همکاری‌های جمهوری اسلامی ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در پایین‌ترین سطح خود در دو دهه گذشته قرار دارد و ایران بعد از جنگ تحمیلی ۱۲ روزه اجازه بازرسی از هیچ‌یک از تاسیسات آسیب‌دیده خود را نداشته است، مشخص

